

Α λ κ α ί ο ς

Λυρικός ποιητής μονωδιών

Βίος
Τόπος
Χρόνος

Σύγχρονος της Σαπφώς, γεννήθηκε στη Μυτιλήνη της Λέσβου γύρω στα 630. Ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια, που μετά την ανατροπή των Πενθελιδών αγωνίστηκε χωρίς επιτυχία για την εξουσία. Γύρω στα 612, τα αδέρφια του σε συνεργασία με τον Πιττακό ανέτρεψαν τον τύραννο Μέλαγχρο. Αργότερα, ο ίδιος ο Αλκαίος πολέμησε στο πλευρό του Πιττακού εναντίον των Αθηναίων στο Σίγειο και συμάχησε μαζί του κατά του Μυρσίλου. Ωστόσο, άσκησε σφοδρή κριτική στον Πιττακό, όταν εκείνος έγινε τύραννος στα 590-580. Εξορίστηκε από τη Λέσβο περισσότερες από μία φορές, και είναι γνωστό πως πήγε στην Αίγυπτο. Άγνωστη είναι η χρονιά του θανάτου του.

Γλώσσα Ο Αλκαίος συνέθεσε στην αιολική διάλεκτο.

Έργο Τα ποιήματά του, κυρίως στασιωτικά, συμποτικά, ερωτικά, ύμνοι, έχουν καταταχθεί από τους Αλεξανδρινούς σύμφωνα με το θεματικό τους περιεχόμενο σε δέκα τουλάχιστον βιβλία.

Τα έργα του Αλκαίου χαρακτηρίζονται για τη λιτότητα της έκφρασης, τις εντυπωσιακές αλληγορίες, και το σφοδρό πάθος. Για την ηρωική ποιότητα της ποίησής του έγραφε ο Οράτιος: «κι εσύ, Αλκαίε, χτυπώντας ρωμαλέα το χρυσό σου πλήχτρο, ψάλλεις τη σκληρή ζωή του πλοίου, της εξορίας και του πολέμου».

Λεξιλόγιο

1. **ἀσυννέτημι** (αιολικός τύπος) = *ἀσυνετέω*
δεν καταλαβαίνω, δυσκολεύομαι να καταλάβω

1. **τῶν** = *τῶν*

1. **στάσιν**
στάσις, -εως, ἦ = η έρις, η φιλονικία (<ἴστημι)
Εδώ εννοείται η πολιτική διχόνοια.

2/3. **τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν ... τὸ δ' ἔνθεν**
Η εικόνα δείχνει τα κύματα να κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις.

2. **κυλίνδεται**
κυλίνδομαι = κυλώ, περνώ
Υποκείμενα του ρήματος είναι τὸ μὲν και τὸ δ(έ)

3. **ἄμμες** (αιολικός τύπος) = *ἡμεῖς*

3. **ὄν τὸ μέσσον** (αιολικός τύπος) = *ἀνά τὸ μέσον*
στη μέση δηλ. μεσοπέλαγα

4. **ναῖ** (αιολικός τύπος) = *νηῖ*
ναῦς, *νεός*, ἦ = το πλοίο, το καράβι

4. **φορήμεθα** (αιολικός τύπος) = *φορούμεθα* (*φορέω* = φέρω, μεταφέρω)

4. **μελαίνοι**
Το επίθετο *μέλας*, *μέλαινα*, *μέλαν* προσδιορίζει το ουσιαστικό *ναῦς*.

4/5. **χειμῶνι** (αιολικός τύπος) = *χειμῶνι*
χειμών, -ῶνος, ὁ = ο χειμώνας, εδώ η καταιγίδα, η κακοκαιρία, η τρικυμία

5. **μόχθεντες** (αιολικός τύπος) = *μοχθοῦντες*
μοχθέω-ῶ = παλεύω, προσπαθῶ σκληρά

5. **μεγάλῳ μάλα**
Η έκφραση προσδιορίζει το μέγεθος της τρικυμίας.

6. περ ... έχει (αιολικός τύπος) = υπερέχει

6. ἄντλος, ό = το νερό της θάλασσας

6. ιστοπέδαν (δωρικός τύπος) = ιστοπέδην

ιστοπέδη, ή = κομμάτι ξύλου στερεωμένο στην καρίνα του πλοίου, πάνω στο οποίο ήταν δεμένο το κατάρτι.

7. λαΐφος, -εος, τό = το ιστίο του πλοίου

7. ζάδηλον (αιολικός τύπος) = διάδηλον

διάδηλος, -ον = διακρινόμενος, ευδιάκριτος

8. λάκιδες (αιολικός τύπος) = λακίδες

λακίς, -ίδος = το σχίσμα

8. μέγαλαι (αιολικός τύπος) = μεγάλαι

8. κάτ αὔτο (αιολικός τύπος) = κάτ αὐτό

9. χόλαισι (αιολικός τύπος) = χαλῶσι

χαλάω-ῶ = χαλαρώνω, λασκάρω, ξεσφίγγω

9. ἄγκονναι = ἄγκοιναι

ἄγκοινα, ή = καθετί που σφίγγει, που τυλίγει, εδώ η υπέρα, το μαντάρι

20. ὦς λόγος κάκων (74D, 111P)

ὦς λόγος κάκων ἄχος, ᾿Ωλεν', ἔργων
Περράμωι καὶ παῖσι φίλοισ' ἔπηλθεν
ἐκ σέθεν πίκρον, πύρι δ' ὤλεσε Ζεῦς

4 --- Ἴλιον ἴραν·

οὐ τεαύταν Αἰακίδα[ς] ἄγαυος
πάντας ἐς γάμον μάκ[α]ρας καλέσσαις
ἄγετ' ἐκ Νήρηος ἔλων [μελάθρων

8 --- πάρθενον ἄβραν

ἐς δόμον Χέρρωνος· ἔλ[ι]υσε δ' ἄγνας
ζῶμα παρθένω· φιλό[τας] δ' ἔθαλε
Πήλεος καὶ Νηρεΐδων ἀρίστ[τας].

12 ἐς δ' ἐνίαυτον

16 *παῖδα γέννατ' αἰμιθέων [φέριστον,
ἄλβιον ξάνθαν ἐλάτη[ρα πώλων·
οἱ δ' ἀπώλοντ' ἄμφ' Ἐλέναι Φρύγες τε
καὶ πόλις αὐτῶν.*

Ὅπως λέει η παράδοση, πικρή συμφορά βρήκε κάποτε, για τα δικά σου, Ελένη, τ' άνομα καμώματα, τον Πρίαμο και τους γιους του, κι ο Δίας αφάνισε το ιερό το Ίλιο μέσα στις φλόγες.

Πόσο διαφορετική ήταν αυτή που πήρε γυναίκα του ο περήφανος γιος του Ατρέα, και, ενώπιον όλων των μακάριων θεών που κλήθηκαν στον γάμο του, την οδήγησε, αβρή παρθένα, απ' του Νηρέα το παλάτι στου Χείρωνα το αρχοντικό. Εκεί έλυσε τη ζώνη της αγνής νέας, κι ολοκληρώθηκε ο έρωτας του Πηλέα και της καλύτερης κόρης του Νηρέα. Πάνω στον χρόνο εκείνη τού εγέννησε ένα γιο, δυνατό όσο κανένας άλλος ημίθεος, πανευτυχή ιππέα κατάξανθων αλόγων.

Ενώ εκείνοι, οι Φρύγες και η πόλη τους, εχάθηκαν για την Ελένη.

INK

Ὅπως το λέει κι ο μύθος, για τα δικά σου, Ελένη, άπρεπα έργα, στον Πρίαμο και τους γιους του έπεσε, από δικό σου φταίξιμο, μια συμφορά πικρή, κι ο Δίας αφάνισε μέσα στις φλόγες το Ίλιο καλώντας όλους τους Μάκαρες θεούς στο γάμο του, επήγε κι έφερε αβρή παρθένα απ' το παλάτι του Νηρέα στο αρχοντικό του Χείρωνα. Κι όταν της έλυσε τη ζώνη αγνής παρθένας, έσμιξαν μες στης αγάπης τους τη θερμή ο Πηλέας κι από τις Νηρηίδες η καλύτερη. Πάνω στον ένα χρόνο γέννησε ένα γιο, ήρωα κάστρο, όλβιο καβαλάρη πάνω στα ξανθά πουλάρια του. Κι όμως εκείνοι, για την Ελένη, χάθηκαν και πάνε, οι Φρύγες και η πόλη τους.

Δ. Ν. Μαρωνίτης

Τέτοια ιστορούν: από έργα ντροπιασμένα
τον Πρίαμο βρήκε και τους γιους του τέλος
πικρό – και φταις εσύ! Την Τροία την άγια
την έχεις κάψει !

Δεν ήταν τέτοια η νύφη, η αβρή παρθένα,
που ο γιος ο γαύρος του Αιακού-καλνώντας και τους θεούς στο
γάμο-απ' του Νηρέα
το σπίτι επήρε,

για να την πάει στο Χείρωνα. Τρανή 'ταν
η αγάπη του Πηλέα και της Νεράιδας
της πιο όμορφης. Κι' εκεί τη ζώνη λύνει
της παρθενιάς της·

κι' απά στο χρόνο έκανε γιο αντρωμένο,
απ' τους ηρώους τον πιο τρανό αλογάρη.
Μα οι Τρώες και το καστρί τους χαλάστηκαν
για την Ελένη !

I. Θ. Κακριδής

Λεξιλόγιο

1. ὤς λόγος

ελλειπτική φράση (εννοείται ἐστὶ)
ὅπως λέγεται, ὅπως λέει η παράδοση

1. κάκων (αιολικός τύπος) = κακῶν

1. ἄχος

ἄχος, -εος, τό = ο πόνος, το βάσανο, η ταλαιπωρία, ἐδῶ ο στεναγμός

1. ὦλεν' = ὦ Ἐλένη (κράση)

2. Περράμωι (αιολικός τύπος) = Πριάμωι

3. ἐκ σέθεν (αιολικός τύπος) = ἐκ σοῦ

3. πίκρον (αιολικός τύπος) = πικρόν

Το επίθετο (πικρός, -ά, -όν) προσδιορίζει την λέξη ἄχος (στ. 1).

3. πύρι (αιολικός τύπος) = πυρί

4. ἴραν (αιολικός τύπος) = ἱεράν

4. Ἴλιον

Το ουσιαστικό Ἴλιον (ἡ Τροία) στην αττική και ιωνική διάλεκτο είναι πάντοτε θηλυκό (Ἴλιος, ἦ).

5. τεαύταν (αιολικός τύπος) = τοιαύταν (τοιαύτην)

Η αντωνυμία προσδιορίζει το ουσιαστικό πάρθενον (στ. 8).

5. Αἰακίδαις

Με το πατρωνυμικό Αἰακίδης εννοείται ο Πηλέας, γιός του Αιακού.

Ο Πηλέας παντρεύτηκε την Θέτιδα και απέκτησε μαζί της έναν γιο, τον Αχιλλέα.

5. ἄγαυος (αιολικός τύπος) = ἀγαυός

ἀγαυός, -ή, -όν = επιφανής, ευγενής, αριστοκρατικός

7. ἐκ Νηρέος

Ο Νηρέας ήταν ο πατέρας της Θέτιδας.

8. ἄβραν = ἀβρὰν

ἄβρός, -ά, -όν = χαριτωμένος, ευαίσθητος, λεπτός στούς τρόπους

8. πάρθενον ἄβραν

Εννοείται η Θέτιδα.

9. ἐς δόμον Χέρρωνος

Εννοείται το Πήλιο.

9. Χέρρωνος (αιολικός τύπος) = Χείρωνος

Ο Κένταυρος Χείρωνας ήταν στενός φίλος του Πηλέα και παιδαγωγός του Αχιλλέα.

10. ζῶμα (αιολικός τύπος) = ζώνη (<ζώννυμι)

9/10. ἄγνας παρθένω (αιολικός τύπος) = ἀγνῆς παρθένου

10. φιλότας (αιολικός τύπος) = φιλότης

το ερωτικό πάθος

10. φιλότας ... ἔθαλε

ἀναψε (φούντωσε) το πάθος της αγάπης

θάλλω = ευδοκίμω, αναπτύσσομαι, μεγαλώνω

11. **ἄριστας** (αιολικός τύπος) = *ἄριστης*
 Η Θέτιδα ήταν η ωραιότερη από όλες τις Νηρηίδες.
12. **ἔς δ' ἐνίαυτον** = *εἰς δ' ἐνιαυτόν* = μέσα σε έναν χρόνο
13. **γέννατ(ο)** (αιολικός τύπος) = *ἐγείνατο* = γέννησε
13. **αἰμιθέων** (αιολικός τύπος) = *ἡμιθέων*
13. **φέριστον** = τον καλύτερο, τον γενναϊότερο
 Το επίθετο *φέρτερος*, *-έρα*, *-ερον* ή *φέριστος*, *-ίστη*, *-ιστον* χρησιμεύει ως συγκριτικός βαθμός του επιθέτου *ἀγαθός*
13. **παῖδα**
 Εννοείται ο Αχιλλέας.
14. **ἐλάτηρα** (αιολικός τύπος) = *ἐλατῆρα*
ἐλατήρ, *-ῆρος*, *ό* = ο ηνίοχος, ο αρματηλάτης
14. **ξάνθαν** (αιολικός τύπος) = *ξανθῶν*
14. **πῶλων**
πῶλος, *ό*, *ῆ* = το πουλάρι
15. **οἱ δ'** = *οἱ*
 Εννοούνται οι Φρύγες.
15. **ἄμφ' Ἑλέναι** = *ἄμφ' Ἑλένη*
ἄμφι + δοτική δηλώνει την αιτία
 Η Ελένη ήταν η αιτία του Τρωικού πολέμου και σε αυτήν αποδίδονται όλες οι συμφορές.
15. **καὶ πόλις αὐτῶν** = *καὶ πόλις αὐτῶν*
 Εννοείται η Τροία.

Σχόλια

Ο Αλκαίος, ο αντίποδας της Σαπφώς, εκπροσωπεί τον ανδρικό κόσμο. Το θεματολόγιό του περιλαμβάνει τουλάχιστον δύο μεγάλες κατηγορίες: (α) ποιήματα συμποτικά-ερωτικά (όλος ο Αλκαίος είναι για τον έρωτα και το

κρασί, λέει ο Οράτιος) και (β) πολιτικά ή μάλλον στασιωτικά (στα δεύτερα ανήκει το υπ' αρ. 19) —όλα ποιήματα που κινούνται στο ιστορικό παρόν, χωρίς μυθική υπόθεση. Από τα συμποσιακά δεν δίνεται δείγμα εδώ. (γ) Το υπ' αρ. 20, από την άλλη μεριά, ανήκει σε μιαν άλλη, μάλλον ολιγάριθμη, ομάδα μυθολογικών συνθεμάτων.

Γενικά, αλλά και ειδικά για το απ. 19, κάποιες αναγκαίες διακρίσεις: ενώ ο Θέογνης μεμφιμοιρεί για τη χαμένη τιμή της παλαιάς αριστοκρατίας, χωρίς πολιτική πρόταση για το αδιέξοδο, ο Αλκαίος αναζητεί την πολιτική λύση στη συσπείρωση της φίλα προς αυτόν διακείμενης αριστοκρατικής εταιρείας του νησιού του, λύση στενά κομματική, αν όχι μικροκομματική αν ληφθεί υπόψη ότι τα εξέχοντα πρόσωπα εύκολα άλλαζαν παράταξη στην πολιτική σκακιέρα —σαν τον Πιττακό, λ.χ., άσπονδο φίλο του Αλκαίου. Λύση βέβαια που πόρρω απέχει από του Σόλωνα την υψηλόφρονα ποίηση, που έθεσε πάνω σε νέα εντελώς βάση την αντιμετώπιση της τρέχουσας αθηναϊκής πολιτικής.

Για το "πλοίο της πολιτείας": Πρόκειται σίγουρα για αλληγορία· η μαρτυρία του μεταγενέστερου Ηράκλειτου δεν αφήνει αμφιβολίες· και η επιβεβαίωση προσφέρεται από άλλο παπυρικό εύρημα πάλι με την εικόνα του πλοίου και της θαλασσοταραχής να συμβολίζει τις πολιτικές διαμάχες και τα εξ αυτών δεινά για τον Αλκαίο. Επειδή η αλληγορία, ούτε ως ποίηση ούτε ως ερμηνεία ποίησης, δεν απολαύει σήμερα της εξαιρετικής αποδοχής που απήλαυε άλλοτε (όχι μόνο στην αρχαιότητα αλλά και στον Μεσαίωνα και στην Αναγέννηση), και επειδή έκτοτε η συγκεκριμένη αλληγορία έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον στην ελληνική και ευρωπαϊκή ποίηση, υπάρχει κίνδυνος το ποίημα να φανεί κοινό και τετριμμένο. Και όμως η πρωτοτυπία κρίνεται ως προς την εποχή της εύρεσης. Στη δύναμη της εικόνας συμβάλλει όχι λίγο το στακάτο, παρατακτικό της ύφους, στη φράση και στις λεπτομέρειες, κάτι που πρέπει να καταστήσει προσεκτικούς όσους σπεύδουν να επιδικάσουν στον ποιητή αρχαϊκή ακαμψία τάχα και αδεξιότητα. (Ανάλογη η λειτουργία της παράταξης στο περίφημο σαπφικό ερωτικό *Φαίνεται μοι κήνος*, 148 P).

Τα μυθολογικά ή κατ' άλλους οι "μυθολογικές μπαλάντες" του Αλκαίου: οι πάπυροι αποκάλυψαν ίχνη από 3-4 τέτοιες συνθέσεις του ποιητή, οι οποίες από την άποψη της αφήγησης βρίσκονται σε αναπάντεχη αντιστοιχία με τις μυθολογικές αφηγήσεις του Ησιόδου, του Αλκίμανα και του Πινδάρου: ούτε τις μεγάλες μορφές παρουσιάζουν με πλούτο λεπτομερειών ούτε τη μυθική δράση αναπτύσσουν πέραν της αδρότερης σκιαγράφησης· σε τρεις από τις τέσσερις περιπτώσεις, αυτό που, αντίθετα, σαφώς υπογραμίζουν οι αφηγήσεις αυτές είναι το ζήτημα της

ατομικής ευθύνης των προσώπων —ευθύνης όχι έναντι των θεών ή των ανθρώπων γενικά, αλλά πολύ συγκεκριμένα έναντι των συντρόφων και των συναγωνιστών τους. Και κατά τούτο οι μπαλάντες αυτές αποκτούν, στο πλαίσιο της ποίησης του Αλκαίου, π α ρ α δ ε ι γ μ α τ ι κ ή αξία.

20. Πώς το "όχι στην Ελένη αλλά ναι στη Θέτιδα" μπορεί να σημαίνει "όχι στον Όμηρο, και ναι στον Αλκαίο", ή, ακόμη: όχι στην επική, ναι στη λυρική ποίηση.

—Ολοκληρωμένο ποίημα δείχνει η "κυκλική σύνθεση" που δένει τον πρώτο με τον τελευταίο στίχο: Έλένη- ὄλεσε- Ἴλιον/ πόλις.

—Δύο μυθικά παραδείγματα προβάλλει εδώ ο ποιητής, μεταξύ τους άντικρυς αντίθετα: την καταστροφή της Τροίας συνδεδεμένη με τον ρόλο της διαβόητης Ελένης (εδώ χωρίς την παραμικρή αναφορά στη φημισμένη ομορφιά της!), και τους εξίσου περιβόητους γάμους Πηλέα και Θέτιδας, με τη συνεπακόλουθη γέννηση του Αχιλλέα, που εδώ παρουσιάζεται να ανατρέφεται υπό ειδυλλιακές (προ-πολεμικές) συνθήκες: έφηβος παίζοντας με τα πουλάρια. Από τεχνική άποψη, το πρώτο παράδειγμα εμφανίζεται στο άνοιγμα και στο κλείσιμο, όπου θέμα, λεξιλόγιο, αφηγηματικός τρόπος είναι όλα "επικά". στο εσωτερικό, το δεύτερο θέμα καταλαμβάνει περισσότερο χώρο και κρίνεται "λυρικό", με την παραστατικότητα και την περιγραφικότητά του, αλλά και με τα χαρακτηριστικά λυρικά του επίθετα (άβρός, άγνός, ξανθός).

Δύο λοιπόν τα θέματα: ο πόλεμος στο πλαίσιο, και η ομιλία (ερωτική συνεύρεση) στο εσωτερικό του: καταστροφή απορρέει από το ένα, έρωτας, γέννηση και ευτυχία είναι το αποτέλεσμα του άλλου. Επειδή από τη συμπαράθεση της εφιαλτικής εικόνας της καταστροφής με την ειδυλλιακή της δημιουργίας, de facto κερδισμένη βγαίνει η δεύτερη στην προτίμηση των αναγνωστών, το δομικό σχήμα του ποιήματος θεωρήθηκε ως εσκεμμένη στρατηγική αντιπαράθεσης πολέμου και έρωτα, που σκοπό έχει να προβάλει όσο γίνεται ελκυστικότερα τη λυρική ποίηση εις βάρος της καταστροφολογικής επικής (ηρωικής) ποίησης. Η υπόθεση αυτή προσφέρει μια πολύ πιθανή ανάγνωση του ποιήματος, ιδίως αν το φανταστεί κανείς εκτελούμενο σε ένα διαγωνιστικό περιβάλλον, σε μια εποχή όπου έπρεπε η λυρική ποίηση να κερδίσει τον ζωτικό της χώρο επωφελούμενη από τη θεαματική υποχώρηση της τόσο εντυπωσιακής άλλοτε επικής ποίησης. Παράβαλε και τον λεγόμενο "αγώνα Ομήρου και Ησιόδου".

Ερωτήσεις

Απόσπ. 19

1. Πώς οργανώνεται η περιγραφή της καταιγίδας και του πλοίου που κινδυνεύει;
2. Το απόσπασμα αποτελεί μια διάσημη έκτοτε αλληγορία. Σε ποιο ιστορικό υπόβαθρο στηρίζεται;

Απόσπ. 20

1. Ποια είναι τα δύο μείζονα θέματα που συντάσσονται στο ποίημα, ποιους ποιητικούς κόσμους αντιπροσωπεύουν και ποιον φαίνεται να προκρίνει τελικά ο ποιητής;
2. Συγκρίνετε την Ελένη του Αλκαίου με αυτήν της Σαπφώς, καθώς και τη σκοπιμότητα της χρήσης του μυθολογικού παραδείγματος από τον κάθε ποιητή αντίστοιχα.